

ALBERTAS BANDURA

G. VALICKAS

Žymus amerikiečių psichologas, socialinio mokymosi ir socialinės kognityvinės teorijos autorius A. Bandura gimė 1925 m. gruodžio 4 d. mažame Kanados miestelyje. 1949 m. jis su apdovanojimu baigė Britų Kolimbijos (British Columbia) universitetą, o 1952 m. Ajovos (Iowa) universitete apgynė psichologijos daktaro disertaciją (Ph. D.). Nuo 1953 m. A. Bandura dirbo Stenfordo (Stanford) universitete.

Kaip pažymi A. Bandura, socialinio mokymosi ir socialinės kognityvinės teorijos požiūriu žmogų galima traktuoti kaip didžiulę potencinę galimybę, kuris biologiškai sąlygotose ribose dėl tiesioginio arba pavaduojančio (vika-rinio) patyrimo gali būti modeliuojamas į daugybę skirtingų formų. Jo manymu, norint paaiškinti ir numatyti žmogaus elgesį bei jo pokyčius, pakanka žinoti mokymosi principus. Tačiau, remiantis šiais principais, dar būtina atsižvelgti į du labai svarbius dalykus, kurių nepripažino arba nepaisė kai kurie mokymosi teoretikai. Pirma, žmogus nėra paprasta marionetė, kurios elgesį tiesiogiai lemia išorinės aplinkos poveikis. Tarp žmogaus ir aplinkos egzistuoja abipusis priešastingumas, t. y. žmogus ir aplinka veikia vienas kitą. Antra, daugelis žmogaus veiklos aspektų yra socialinės kilmės, jo funkcionavimas tiesiogiai susijęs su tarpasmenine sąveika, todėl, norėdami adekvačiai suprasti asmenybę, mes turime atsižvelgti į tą socialinį kontekstą, kuriame vyksta mokymasis ir kuriame pasireiškia konkretus elgesys.

A. Banduros socialinio mokymosi ir socialinė kognityvinė teorija yra grindžiama trijų komponentų abipusio determinizmo modeliu, pagal kurį žmogaus elgesį lemia nuolatinė kognityvinių, elgesio ir aplinkos faktorių tarpusavio sąveika. Dėl abipusio determinizmo procesų mes veikiame savo pačių likimą, kontroliuojame aplinkos jėgas, kurios savo ruožtu taip pat daro įtaką mūsų elgesiui. Šis trijų komponentų abipusio determinizmo modelis kardi-

naliai skiriasi nuo tokių vienpusiškų modelių, kurie pagrindinėmis elgesio determinantėmis laiko tik išorinės aplinkos arba tik vidinio asmenybės faktorius. Juk kai atskiri modelio komponentai nuolatos sąveikauja tarpusavyje ir kai vieno komponento veiklą riboja kiti du, tai nė vienas iš jų negali būti absoliučiai determinuojantis. Be to, galima sakyti, jog kognityvinių faktorių įvedimas į minėtą modelį geriau atskleidžia žmogaus prigimtį bei jo galimybes. Prie šių galimybių galima priskirti žmogaus sugebėjimą operuoti simboliais, planuoti, numatyti savo elgesio padarinius, mokytis stebint kitų veiksmus ir t. t. Kuo geriau išvystyti žmogaus kognityviniai sugebėjimai, tuo didesnę poveikį esant toms pačioms aplinkos sąlygoms žmogus gali daryti savo paties elgesiui (tuo pačiu įgydamas didesnę veiklos laisvę).

Kalbant apie A. Banduros nuopelnus galima pasakyti, kad jis pirmasis atskleidė mokymosi stebint vaidmenis asmenybės genezėje, žymiai išplėtė pastiprinimo sampratą (šalia tiesioginių įvesdamas pavaiduojančius pastiprinimus bei savipastiprinimus), detaliai aprašė asmenybės mokymosi bei savireguliacijos mechanizmus, modifikuodamas nepageidautiną elgesį, sėkmingai pritaikė modeliavimo principą; jo atlikti eksperimentiniai darbai paskatino daugelį mokslininkų savo tyrimams panaudoti eksperimentinę strategiją ir pan. Galima teigti, jog A. Banduros socialinio mokymosi bei socialinė kognityvinė teorija žymiai prisidėjo prie asmenybės supratimo progreso ir pastaruoju metu įgauna vis didesnę populiarumą. Pristatant A. Bandurą, taip pat reikėtų pabrėžti didelį jo produktyvumą ir aktyvumą: jis yra daugelio straipsnių ir knygų autorius, įvairių Amerikos psichologų asociacijos (APA) komitetų bei komisijų narys, 1974 m. buvo išrinktas APA prezidentu. Per savo mokslinę karjerą A. Bandura gavo daug apdovanojimų ir susilaukė įvairių pagarbos ženklų. Pavyzdžiui, jis buvo apdovanotas APA klinikinės psichologijos skyriaus Įžymaus mokslininko premija, gavo APA ir Tarptautinės agresijos tyrimo draugijos apdovanojimus už žymų mokslinį įnašą, buvo išrinktas JAV Mokslo ir meno akademijos nariu. Galima būtų paminėti tokius pagrindinius A. Banduros veikalus: "Adolescent Aggression" (1959, kartu su R. H. Walters), "Social Learning and Personality Development" (1963, kartu su R. H. Walters), "Principles of Behavior Modification" (1969), "Aggression: A Social Learning Analysis" (1973), "Social Learning Theory" (1977), "Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory" (1986).